

Коротка Л. А.

Одеський національний морський університет

АНГЛОМОВНІ СУДНОВІ ІНСТРУКЦІЇ ЯК ЖАНР МОРСЬКОГО ДИСКУРСУ

У статті наведені результати аналізу англомовного морського дискурсу як комунікативної діяльності морської спільноти в межах професійних ситуацій, пов'язаних з різними обставинами роботи в морі, а саме такого його формального жанру, як англомовні судові інструкції, що належать до документів зовнішнього користування та визначаються як письмова послідовність дій роботи із приладами або послідовність виконання дій процесу, що мають виконавчо-розпорядчий характер і розраховані на широку аудиторію морської спільноти. У роботі вивчаються комунікативні функції судових інструкцій, види чинних інструкцій, композиційна структура та лінгвістичні (структурні, лексичні, граматичні, синтаксичні) особливості, наведено приклади їх функціонування. Корпус дослідження сформовано з використанням методу суцільної вибірки зі ста англомовних чинних судових інструкцій різних видів, що регламентують дії членів екіпажів суден, а саме: інструкцій з обслуговування технічного обладнання, несення вахт, експлуатації навігаційного обладнання, залишення судна, шляхів евакуації пасажирів і екіпажу з місць їх роботи та відпочинку, про заходи пожежної безпеки тощо. Інструкціям притаманний чіткий розподіл інформаційних блоків, дотримання шаблонів у побудові тексту, візуальні виділення, стандартне розташування матеріалу, краткість, компресивність, логічність і наявність невербальних засобів (схеми, малюнки, знаки). Лексика вживається у прямому значенні, для неї характерні точність, відсутність емоційності, синонімії; зафіксована наявність аббревіатур і цифрової інформації, уникнення орієнтування на особистість конкретного члена екіпажу. Характерна наявність наказових та пасивних конструкцій, модальних дієслів, фразових дієслів, переважне використання теперішніх граматичних часів і умовних речень першого типу, наявність дієприслівникових зворотів, опущення дієслів-зв'язок. Відзначаються короткі, стислі фрази без однорідних членів речення, із чітким членуванням тексту на смислові рубрики.

Ключові слова: дискурс, морський дискурс, жанр, англомовні судові інструкції, лінгвістичні особливості.

Постановка проблеми. Англійська мова виступає мовою міжнародного морського спілкування, отже, найважливішою складовою частиною професійної діяльності моряків. Ефективна комунікація в міжнародній морській навігації між судами, які проходять поруч, береговими станціями, членами екіпажу, судами та портовою владою, судами та судовласниками, а також отримання інформації з текстів судових інструкцій щодо виконання дій, наказів, правил, керівництва з експлуатації судового обладнання і морських навігаційних карт були б надзвичайно ускладнені без існування єдиної мови комунікації та спеціальної мовної підготовки екіпажу до закордонних плавань. Тому міжнародна морська навігація стала першою сферою міжнародних контактів, де морські держави визнали необхідність загальної мови комунікації. І Комітет з безпеки на морі Міжнародної морської організації (International Maritime Organization, IMO) затвердив, що саме англійська

мова стане «робочим середовищем» моряків, і вся комунікація – усна і письмова – повинна відбуватися цією мовою, бо нездатність зрозуміти певну виробничу інструкцію до дії у справжніх професійних умовах членами екіпажів різних національностей може призвести до загрози життя багатьох людей.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Специфіка професійного морського спілкування була об'єктом дослідження українських та закордонних учених. Дослідники приділили чимало уваги вивченню: морської термінології та стандартних професійних фраз (А. Марусіч, Е. Мироненко, Г. Овчинников, В. Савватєєва й О. Хроленко, О. Шмельова, С. Cole, J. DíazPérez, P. Trenkner); міжкультурно-комунікативних морських мовленевих ситуацій (Н. Сергєєва); морської радіокомунікації (М. Шишло, В. Pritchard); морського телексу (В. Johnson) та супутникового зв'язку (S. Valčić, Z. Mrak, M. Gulic); інтонаційних (А. Шальов),

стильових (Н. Огородник, I. Olaru), соціокультурних (Н. Пріміна) особливостей англомовного морського дискурсу; особливостей англомовного ділового листування судноводіїв (Н. Самоненко). Однак комплексне дослідження англомовних судових інструкцій як жанру морського дискурсу залишилося поза увагою науковців.

Постановка завдання. Мета нашої роботи – дослідження англомовних судових інструкцій як жанру морського дискурсу. Об'єкт – лінгвістичні особливості англомовних судових інструкцій. Предмет – лексичні, граматичні та синтаксичні характеристики англомовних судових інструкцій.

Виклад основного матеріалу. Джерельна база дослідження формується з англомовних чинних судових інструкцій різних видів, що регламентують дії членів екіпажів суден, а саме: інструкції з обслуговування технічного обладнання та експлуатації навігаційного обладнання; інструкції про передачу медичних консультаційних повідомлень у морі; інструкції про заходи пожежної безпеки; інструкції зі шляхів евакуації пасажирів і екіпажу. Корпус дослідження сформовано з використанням методу суцільної вибірки зі ста англомовних судових інструкцій, що діють, обсягом 252 сторінки. Було проаналізовано 2 600 лексичних одиниць, 1 500 граматичних конструкцій, 450 невербальних засобів комунікації, що супроводжували вербальну інформацію.

Мета роботи була досягнута за допомогою таких наукових методів. Щоб представити ступінь вивченості проблеми щодо термінів «дискурс» і «морський дискурс», була вивчена сучасна наукова література із цього питання. Описові та нормативно-стилістичні методи використовувались для виявлення композиційних, лексичних, граматичних і стилістичних особливостей судових інструкцій. Змістовий аналіз і узагальнення проводилися для визначення загальних рис, характерних для англійських судових інструкцій. Кількісний аналіз підтвердив отримані результати і дозволив зробити об'єктивні висновки.

Дискурс виступає складним багатоплановим явищем, що перебуває в центрі уваги сучасної науки. Натепер не існує єдиного визначення поняття «дискурс», що охоплює всі контексти його вживання. Це водночас і частина соціального життя, і інструмент, який створює соціальне життя. В. Карасик під дискурсом розуміє «спілкування людей, що розглядається з позицій їх належності до тієї чи іншої групи або стосовно певної мовленнєво-поведінкової ситуації» [4, с. 193]. О. Кубрякова розглядає дискурс як «когнітив-

ний процес, пов'язаний із реальним мовотворенням, породженням мовленнєвого твору, де текст виступає кінцевим результатом процесу мовленнєвої діяльності, яка набуває певної завершеної (і зафіксованої) форми» [5, с. 187]. Г. Орлов визначає термін дискурс як «категорію (природного) мовлення, яка матеріалізується у вигляді усного чи письмового мовного твору, відносно завершеного у смисловому і структурному відношеннях, довжина якого потенційно варіативна» [6, с. 97]. С. Боднар трактує дискурс, з одного боку, як «процес, діяльність, дискурсивну практику, а з іншого – як текст, продукт, що актуалізується за певних умов» [1, с. 18].

У сучасних лінгвістичних дослідженнях існує чимало видів дискурсу, які реалізуються залежно від комунікативної мети висловлювання, обставин мовлення, кількості учасників спілкування, цілей та намірів, а також відповідно до сфери і ситуації спілкування. Розглянемо один з існуючих видів дискурсу, а саме «морський дискурс», який є стрижневим у нашому дослідженні.

З лінгвістичного погляду морська англійська мова є певним різновидом професійно орієнтованої англійської мови, що включає спеціально відібраний та затверджений морською спільнотою мовний матеріал, рекомендований для використання моряками з метою досягнення ефективної комунікації між судами, з береговими станціями та під час виконання професійних обов'язків членами екіпажу [8, с. 55]. К. Коул визначає морську англійську мову так: це вербальні та невербальні засоби комунікації англійської мови, які використовуються для спілкування в міжнародному морському співтоваристві, сприяють безпеці судноплавства та полегшенню морської торгівлі [9]. П. Тренкнер охарактеризовує морську англійську мову як інструмент забезпечення комунікації міжнародного морського співтовариства, що гарантує безпеку судноводіння і сприяє всебічному розвитку морської галузі [10]. Н. Пріміна визначає морський дискурс як комунікативну діяльність морської спільноти в межах професійних ситуацій, пов'язаних із різними обставинами роботи в морі, яка реалізується за допомогою вербальних засобів і невербальних кодів морського спрямування і на успішність якої впливають різні екстралінгвістичні чинники, що сприяють виконанню професійних обов'язків на борту судна [7, с. 93–94].

Чіткість і регламентованість є ключовими поняттями морського дискурсу. Це зумовлено розпорядком дня моряків, постановою завдань підлеглим, формулюванням наказів, отже, сто-

сунками між моряками. Англомовному морського дискурсу притаманні такі характеристики: «логічність (чітка послідовність, обґрунтованість, алгоритмічність у викладенні думок); об'єктивність (істинність наукових знань, мінімалізація суб'єктивної позиції автора); точність (використання засобів вербалізації, які є однозначними (терміни) та точно виражають сутність понять), абстрагованість (немає присутності авторського «я» та «я» читача: автор викладає належну інформацію без суб'єктивної оцінки); насиченість фактичною інформацією, безпідтекстність викладу інформації (експліцитність); нейтральна емоційність: вплив на читача здійснюється не емоційними засобами, а використанням аргументів, доказів, логіки судження; ясність викладу (простота мови, логіка викладу, граматична чіткість)» [7, с. 94].

Існує два різновиди морського дискурсу: формальний і неформальний. У даній роботі ми розглядаємо інструкції як різновид формального морського дискурсу, який включає всю судову документацію (інструкції, накази, навігаційні матеріали, конвенції, меморандуми, трудові договори, вахтові журнали, ділові листи, акти морського керівництва та інші).

Розглянемо більш детально такий формальний жанр морського дискурсу, як інструкції. Інструкція (від лат. *instructio* – «настанов») – імперативний мовленнєвий жанр, метою якого є повідомлення адресату порядку, способів, правил здійснення певної дії для того, щоб каузировати його відповідну поведінку [3]. Інструкція – це нормативний документ, у якому викладаються правила, що регулюють спеціальні аспекти діяльності і стосунки підприємств, установ, організацій, службових осіб. Це текст офіційно-ділового стилю і технічного змісту, що має стандартизовану форму. Текст інструкції може розбиватися на розділи та пункти і повинен мати вказівний характер. Із цією метою вживаються формулювання: «необхідно», «слід», «повинен» тощо. Усі інструкції можна умовно поділити на дві групи: інструкції, що регулюють порядок здійснення певного процесу кількома виконавцями, та посадові інструкції [2]. Інструкції в судоводінні можна визначити як письмову послідовність дій роботи з певними приладами або послідовність виконання дій певного процесу, що мають виконавчо-розпорядчий характер і розраховані на широку аудиторію морської спільноти.

Корпус дослідження сформовано з використанням методу суцільної вибірки зі ста англомов-

них чинних судових інструкцій різних видів, що регламентують дії членів екіпажів суден, обсягом 252 сторінки, а саме:

- інструкції з обслуговування технічного обладнання;
- інструкції несення вахт;
- інструкції з експлуатації навігаційного обладнання;
- інструкція про передачу медичних консультаційних повідомлень у морі;
- загальносуднова інструкція про заходи пожежної безпеки;
- окремі інструкції про заходи пожежної безпеки для всіх вибухопожежонебезпечних приміщень,
- інструкція із закриття протипожежних дверей;
- інструкції про організацію та дії екіпажу з боротьби за живучість судна та охорону людського життя на морі;
- інструкція із залишення судна;
- інструкції зі шляхів евакуації пасажирів / екіпажу з місць їх роботи / відпочинку.

Ці інструкції вивчаються під час проведення спеціальних навчань та інструктажів на судні і зберігаються на робочих місцях.

Розглянемо лінгвістичні особливості англомовних судових інструкцій.

По-перше, необхідно відзначити, що до структурних якостей текстів жанру «інструкції» належать: стандартне розташування матеріалу, певна композиційна форма, логічність, точність, конкретність, зв'язність та цілісність, ясність, зрозумілість, доступність, однозначність, відсутність експресивності, безособистий характер висловлювання, дотримання певних шаблонів у побудові тексту, виконавчо-розпорядчий характер документа. Тексти інструкцій передають необхідний обсяг інформації мінімальною кількістю слів. Щодо композиційної форми, то інструкція чітко розподілена на секції, кожна з яких починається одним/двома ключовими слова, що написані великими літерами і передають основний зміст секції (*FIRE DETECTION; STABILITY; EMERGENCY DRILLS*). Часто інструкції супроводжуються невербальними засобами: схемами, малюнками, знаками, символами, покажчиками. У 73% випадків така інформація представлена в кольоровому виконанні, де переважають такі кольори: червоний, синій, зелений, жовтий.

Що стосується лексичних особливостей текстів англомовних інструкцій, то необхідно зазначити таке:

1. Вузькоспеціалізована термінологічна лексика, яка дає можливість точно, чітко й економно викладати зміст певного поняття, предмета, дії і забезпечити правильне розуміння суті питання (*stabilizer fins – ребра стабілізатора; embarkation area – зона посадки, lifebuoys – рятувальні буї*).

2. Виключення двозначностей або різночитання в уживаній термінології, наприклад, дієслово “to release” у морській термінології ніколи не вживається у значенні «звільнити когось», йому завжди притаманний зміст «спустити»: *to release the lifeboat – спустити шлюпку на воду*.

3. Наявність міжгалузевих термінів (*instructions, operations, systems, location*).

4. Наявність стійких термінологічних зворотів – «штампів» (*fire alarm stations – місця пожежної сигналізації, coast guard – берегова охорона, man overboard alarm – людина за бортом*).

5. Виявлення морських термінів, які мають повну співвіднесеність із рідною мовою (абсолютна еквівалентність) (*ballast – балласт, course – курс, waterline – ватерлінія, procedures – процедури*).

6. Наявність складних слів, що складаються із двох або більше відомих компонентів, переважно двох іменників (*bulkhead – перегородка, lifeboat – рятувальний човен, life raft – рятувальний плот*).

7. Інтернаціональні слова, що вживаються в морській комунікації (*corridor, route, cabin, signal, zone, automatic*).

8. Конвертовані слова (*oil – to oil, tank – to tank, place – to place, sound – to sound*).

9. Для підвищення рівня щільності когнітивної інформації тексту часто використовують спеціальні аббревіатури (*Public Addressing System (PAS); Integrated Bridge System (IBS); Bridge Navigational Watch & Alarm System (BNWAS); Ship Security Alarm System (SSAS)*).

10. Цифрові дані, які коротко передають найбільш необхідну інформацію (*The general emergency alarm on the ship is recognised by 7 short ringing of the bell followed by 1 long ring or using the ship horn signal of 7 short blasts followed by 1 long blast. On vessels of 100 gross tons and over the following signals must be used. Heat the bearing in oil to 160–180 °F (70–80 °C)*).

11. Відсутність синонімів, ідіом, скорочених форм слів.

Серед граматичних особливостей текстів судових англійських інструкцій виокремлюємо наявність таких:

1. Наказові конструкції (*Remove the handle – зніміть ручку; Put the frame in place – поставьте*

раму на місце; Use the life jacket – використовуйте рятувальний жилет).

2. Модальні дієслова (*Strollers and wheelchairs may not be placed in the corridors on board due to the need for clear escape routes. For dismissal from fire alarm stations, the general alarm must be sounded three times supplemented by three short blasts of the vessel's whistle*).

3. Поширена наявність фразових дієслів (*put on the life jackets, switch on the motor; push on the button, screw on the nut*).

4. Переважна за частотою вживання група граматичних часів теперішнього часу (приблизно 70% тексту) – це група Present (Present Continuous / Present Indefinite).

5. Наявність речень із Future Simple (*The doors will close again automatically. A sign on or next to the door will show you how to open it*).

6. Поширені пасивні конструкції з наказовим сенсом (*It is not allowed to use electrical appliances other than the standard fittings in cabins or elsewhere on board. It is forbidden to stay on the car deck during the crossing. All doors must be locked*).

7. Відсутність дієслова-зв'язки (*No fire or flames allowed, No smoking in this area, No use of starting fluid or jumper spray*), яку за необхідності можна легко відновити з контексту або ситуації і відсутність якої не ускладнює правильного розуміння інформації, що надається.

8. Поширені умовні речення *if-sentences* (*Do not board if you are feeling unwell. If the life jacket is not provided, ask the chief officer for it*).

9. Відсутність особових займенників, особливо 1-ї і 2-ї особи, замість яких використовуються власні назви, власні найменування або спеціальні позначення (*the ship's crew, the officer in charge, appointed members of the crew*). Це робиться, щоб уникнути особистісного характеру комунікації, отже, емоційності (*In an emergency situation the ship's crew will lead the passengers to the rescue stations. The officer in charge will lead the operation at the rescue stations. In an emergency situation appointed members of the crew will search through the entire ship to ensure that everybody has been evacuated*).

10. Наявність дієприслівників (Participle II) чи дієприслівникових зворотів (*worn pads – зношені прокладки, spacing washers required – необхідні розпірні шайби, threaded holes – отвори з нанесеною різьбою*).

На синтаксичному рівні відзначимо такі особливості:

1. Чітке членування тексту на смислові блоки, зазвичай із використанням заголовків, підзаголо-

вків і цифрового оформлення пунктів (*Operating instructions: 1. Loading. / 2. To raise lift. / 3. To lower lift.*), що дозволяє легко орієнтуватися в тексті і переходити від пункту до пункту.

2. Фрази короткі та чіткі, без однорідних членів речення (*Actuate raise switch. Release switch at desired height. Actuate lowering valve handle.*).

Висновки і пропозиції. Отже, підсумуємо. Інструкція в судноводінні – це документ, що визначає письмову послідовність дій роботи з певними судновими приладами або послідовність виконання дій певного процесу на судні, що мають виконавчо-розпорядчий характер і розраховані на широку аудиторію морської спільноти.

Щодо композиційної структури інструкцій констатуємо, що інструкціям притаманний чіткий розподіл інформаційних блоків, дотримання шаблонів у побудові тексту, візуальні виділення, стандартне розташування матеріалу, краткість, компресивність, логічність і наявність невербальних засобів (схеми, малюнки, знаки тощо).

Щодо лексичних особливостей текстів англо-мовних інструкцій зазначимо таке. Лексика текстів інструкцій уживається у прямому значенні, для неї характерні точність висловлювання, чіт-

кість викладу, шаблонність, наявність абревіатур, цифрової інформації, відсутність емоційності, синонімії, уникнення орієнтування на особистість конкретного члена екіпажу.

Щодо граматичних особливостей текстів суднових англо-мовних інструкцій виокремлюємо наявність наказових конструкцій, модальних дієслів, пасивних конструкцій із наказовим сенсом, фразових дієслів, уникнення особистісного характеру комунікації, переважне використання таких граматичних часів, як: Present Simple, Present Continuous, Future Simple, умовних речень першого типу, наявність дієприслівникових зворотів, опущення дієслів-зв'язок.

На синтаксичному рівні відзначаються короткі, стислі фрази без однорідних членів речення, із чітким членуванням тексту на смислові блоки, що зумовлено прагненням полегшити сприйняття тексту на тлі масивної інформативної частини. В інструкціях немає емоційної оцінки, що дозволяє членам екіпажу сприймати тільки важливу та необхідну інформацію.

Перспективи подальших досліджень полягають в аналізі лінгвістичних особливостей навігаційних матеріалів агломовного дискурсу судноводіїв.

Список літератури:

1. Боднар С. Навчання усного англо-мовного економічного дискурсу майбутніх менеджерів. *Наука і освіта* : науково-практичний журнал. Одеса : Південний науковий центр НАПН України. 2015. № 6/СХХХV. С. 16–21.
2. Большой энциклопедический словарь / под общ. ред. А. Прохорова. Москва : Советская энциклопедия, 1993. 1632 с.
3. Карабань Н. Речевой жанр инструкции. *Известия Волгоградского государственного технического университета. Серия «Проблемы социально-гуманитарного знания»* : межвузовский сборник научных статей. 2008. Вып. 5. № 7. С. 96–98.
4. Карасик В. Языковой круг: личность, концепты, дискурс. Волгоград : Перемена, 2002. 477 с.
5. Кубрякова Е. О контурах новой парадигмы знания в лингвистике. *Структура и семантика художественного текста* : тезисы докладов VII Международной конференции. Москва, 1999. С. 186–197.
6. Орлов Г. Современная английская речь. Москва : Высшая школа, 1991. 240 с.
7. Примина Н. Языковые и социокультурные особенности англоязычного морского дискурса. *Научный вестник международного гуманитарного университета. Серия «Филология»*. 2018. № 32. Т. 2. С. 93–96.
8. Тирон О. Психолого-педагогічні основи формування іншомовної компетентності майбутніх моряків : дис. ... канд. псих. наук: 19.00.07. Київ : Інститут психології імені Г. С. Костюка НАПН України, 2016. 228 с.
9. Cole C., Pritchard B., Trenkner P. Maritime English Instruction – ensuring instructors' Competence. *IBERICA Journal*. 2007. № 14. P. 123–148.
10. Trenkner P. The IMO Standard Marine Communication Phrases – Refreshing memories to refresh motivation. *In Proceedings of the IMLA 17th International Maritime English Conference*. France : Marseille, 2005. P. 1–17.

Korotka L. A. MARITIME ENGLISH SHIP INSTRUCTIONS AS A GENRE OF MARITIME DISCOURSE

The article discloses the results of the analysis of the English maritime discourse as a communicative activity of the marine community in the context of professional situations related to different working conditions at sea, namely its formal genre as maritime English ship instructions which belong to the documents of external use and which are defined as a written sequence of working actions with certain ship devices or a sequence of fulfillment

of definite actions of executive and administrative nature and aimed at a wide audience of the marine community. Their communicative functions, types of operating instructions, compositional structure and linguistic (structural, lexical, grammatical, syntactic) features have been under analysis. The body of the study was formed as a method of continuous sampling of 100 English ship instructions of various types, regulating the actions of ship crew members, namely: instructions for maintenance of technical equipment, watch keeping, operation of navigation equipment, abandonment of the ship, evacuation of passengers and crew out of their workplace and recreation zones, fire safety measures. The ship instructions are characterized by strict segmentation of information blocks, keeping to templates while composing the text, visual highlighting, standard layout of the material, brevity, compression, logic and presence of non-verbal means (diagrams, drawings, signs). Vocabulary is used in its direct meaning; it is characterized by precision, patterned combinations, lack of emotionality and synonymy and by the presence of abbreviations and digital information. There is avoidance of targeting at the particular crew member. The ship instructions include imperative sentences, passive constructions, modal verbs, phrasal verbs, the predominant use of present grammar tenses and conditional sentences type 1, participle constructions, omission of verbs-conjunctions. There are short, concise phrases without homogeneous sentences, with a clear division of the text into semantic parts.

Key words: *discourse, maritime discourse, genre, maritime English ship instructions, linguistic features.*